

ODDZIAŁY REGIONALNE POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOFIZYCZNEGO

REGIONAL SECTIONS OF THE POLISH SOCIETY OF GEOPHYSICS

ODDZIAŁ POMORSKI

Podstawowym źródłem do opracowania historii Oddziału Pomorskiego Polskiego Towarzystwa Geofizycznego była dokumentacja (głównie sprawozdania roczne) zachowana w archiwum Zarządu Głównego i Oddziału. Niestety brak takiej dokumentacji z pierwszych 10 lat istnienia Oddziału utrudnia odtworzenie początków jego działalności; zresztą późniejsze lata też nie są wolne od luk w tym zakresie. Do opracowania historii tego okresu wykorzystano przede wszystkim wspomnienia, które zachowała jeszcze pamięć kilku żyjących członków — założycieli Oddziału, a także sprawozdania z działalności Zarządu Głównego i Oddziałów Towarzystwa, drukowane w *Przeglądzie Meteorologicznym i Hydrologicznym*, późniejszym (od 1956) *Przeglądzie Geofizycznym*. Do przedstawienia późniejszej historii wykorzystano natomiast m.in. 4-stronicowy maszynopis z dnia 8 IV 1965 r. (zachowany w archiwum ZG PTGeof.) o działalności Oddziału Pomorskiego PTMiH w latach 1947–1964, dotyczący jednak głównie okresu 1955–1964, opracowany przez ówczesnego przewodniczącego Oddziału doc. dra Eugeniusza H o h e n d o r f a. Historia Oddziału Pomorskiego nie była dotychczas przedmiotem oddzielnego opracowania. Na podstawie wszystkich zebranych do tej pory informacji wykonano zestawienie zawierające liczby członków oraz składy osobowe zarządów Oddziału i komisji rewizyjnej w okresie 1948–1997. I tu są widoczne braki, które — być może — zostaną uzupełnione w toku dalszych prac nad historią Oddziału.

Oddział od chwili swego powstania oparł działalność na członkach mieszkających i pracujących w dwóch ośrodkach: bydgoskim i toruńskim. Miało to istotny wpływ na jego późniejszą historię, przejawiający się w poczynaniach Oddziału do dnia dzisiejszego. W ciągu tej historii zmieniała się liczba członków z obu ośrodków, ich aktywność i udział we władzach Oddziału. To pociągało za sobą zmiany lokalizacji siedziby Oddziału, jego nazwy, a także wpływało na formy i treść działalności. Te ostatnie wynikały również z ogólniejszych uwarunkowań funkcjonowania towarzystw naukowych w poszczególnych okresach powojennej Polski.

W 50-letniej historii Oddziału wyodrębniono 3 okresy: 1) 1948–1955, obejmujący działalność Oddziału Toruńskiego z siedzibą w Toruniu; 2) 1956–1971, w którym siedziba Oddziału Pomorskiego mieściła się w Bydgoszczy; 3) 1972–1997, ponownie z siedzibą w Toruniu. Przy podziale tym uwzględniono zmieniające się w czasie przejawy działalności Towarzystwa w regionie bydgosko-toruńskim, których najbardziej formalnym wyrazem były zmiany w siedzibie władz Oddziału.

Oddział Toruński Polskiego Towarzystwa Meteorologicznego i Hydrologicznego (PTMiH) w latach 1948–1955

Powstanie Oddziału Toruńskiego PTMiH jest ściśle związane z osobą profesora Władysława Józefa G o r c z y ń s k i e g o, który po powrocie z USA do Polski w maju 1947 r. objął Katedrę Meteorologii i Klimatologii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Obok pełnego poświęcenia dla organizacji od podstaw nowo powstałej Katedry, co czynił z młodzieńczą energią (choć liczył wtedy już 68 lat życia), położył ogromne zasługi w powstaniu i pierwszych latach działalności PTMiH. Był jednym z założycieli Towarzystwa 25 X 1947 r. w Warszawie i członkiem Zarządu Głównego aż do śmierci w 1953 r. Pod jego redakcją (z siedzibą w Toruniu) ukazały się dwa pierwsze zeszyty organu Towarzystwa *Przeglądu Meteorologicznego i Hydrologicznego* (nr 1 i 2–4 z 1948 r.), drukowane w Toruniu w sporym nakładzie po 2,5 tys. egzemplarzy, a później wchodził w skład komitetu redakcyjnego tego czasopisma. Był też założycielem dwóch oddziałów Towarzystwa: najpierw Toruńskiego, a następnie Bałtyckiego.

Wkrótce po zebraniu założycielskim w Warszawie rozpoczęto tworzenie oddziałów terenowych Towarzystwa. Jako pierwszy powstał Oddział Toruński, którego zebranie organizacyjne odbyło się 19 I 1948 r. w kierowanej przez prof. W. Gorczyńskiego Katedrze Meteorologii i Klimatologii UMK przy ul. Sienkiewicza 30 w Toruniu (obecnie gmach Wydziału Sztuk Pięknych UMK). Tu mieściła się pierwsza siedziba Oddziału i ówczesnej redakcji *Przeglądu Meteorologicznego i Hydrologicznego*, a także mieszkanie Profesora, który dzięki temu praktycznie cały swój czas poświęcał pracy naukowej, redakcyjnej, konstrukcji przyrządów aktynometrycznych oraz organizacji Katedry i Oddziału PTMiH. W organizację i działalność tego Oddziału był zaangażowany cały zespół pracowników Katedry Meteorologii i Klimatologii UMK. Asystentka Katedry Lutosława S k r z y p k o w a była nie tylko sekretarzem Oddziału, ale i redakcji dwóch pierwszych zeszytów *Przeglądu*. Wtedy pracownicy Katedry (aż do września 1949 r.) zajmowali się również dystrybucją krajową i zagraniczną tego czasopisma.

W zebraniu założycielskim Oddziału Toruńskiego, na którym wybrano pierwszy zarząd pod przewodnictwem prof. W. Gorczyńskiego i komisję rewizyjną, wzięło udział 20 osób. Jest to niemało, jeśli 1 I 1948 r. całe PTMiH liczyło zaledwie 48 osób, a ówczesny statut Towarzystwa dopuszczał tworzenie Oddziału już od co najmniej 5 członków. Trzeba wreszcie zauważyć, że możliwości rekrutacji członków PTMiH w regionie bydgosko-toruńskim były raczej szczupłe, gdyż meteorologią, klimatologią i hydrologią zajmowało się tu wówczas niewiele osób. Dlatego też wśród ówczesnych członków Oddziału Toruńskiego znajdujemy liczne osoby reprezentujące inne dyscypliny nauk przyrodniczych, głównie pracujące na UMK i w oddziałach naukowo-badawczych instytutów rolniczych

w Bydgoszczy (m.in. oddziału Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych). Zapewne dzięki autorytetowi prof. W. Gorczyńskiego, jego zabiegom i koneksjom towarzyskim do PTMiH należało wówczas wielu znakomitych uczonych, jak np. astronomowie prof. Władysław D z i e w u l s k i i prof. Wilhelmina I w a n o w s k a (dr h. c. UMK, obecnie 92-letnia, jeden z nielicznych żyjących członków-założycieli Oddziału Toruńskiego), biologzy prof. Józef Stanisław M i k u l s k i i prof. Jan W a l a s oraz geograf prof. Rajmund G a l o n. Nie znamy powodów, dla których niektórzy z nich w późniejszych latach zrezygnowali z członkostwa w PTMiH.

Niestety nie zachowała się lista obecności na zebraniu założycielskim Oddziału Toruńskiego PTMiH ani też spisy członków z lat późniejszych, ale żyjący członkowie-założyciele wymieniają jeszcze następujące osoby należące do Towarzystwa w pierwszych latach jego działalności: dr Wincenty O k o ł o w i c z, mgr Ludmiła R o s z k ó w n a, mgr Władysław M r ó z e k, dr Nina O k u l i c z (z Gdańska), dr Jan S ł o m k a, dr Jerzy O s t r o m ę c k i, mgr Eugeniusz H o h e n d o r f, inż. Julian S z c z u k a, asystent Helena K r z y w i c k a, asystent Jan W y c z ó ł k o w s k i, student Ryszard K u k i e r, studentka Zofia K u d r i a w c o w - N o l l e.

Od chwili powstania Oddział rozwijał działalność merytoryczną i organizacyjną, dzięki której już w końcu 1948 r. liczył 28 członków (wobec 159 członków PTMiH w całej Polsce). 1 II 1949 r. powstało Koło Szczecińskie Oddziału Toruńskiego, zorganizowane przez mgra Jerzego B r i n k e n a, zamieszkałego w Szczecinie przy ul. Kaszubskiej 20. Niestety nie dysponujemy informacjami o działalności i dalszych losach tego Koła.

Już na początku swojej działalności Oddział Toruński PTMiH nawiązał współpracę z innymi towarzystwami naukowymi działającymi w Toruniu, m.in. z Polskim Towarzystwem Geograficznym i Towarzystwem Przyrodników im. M. Kopernika. Przejawiała się ona przede wszystkim na organizowaniu wspólnych posiedzeń.

Posiedzenia naukowe z referatami, po których odbywała się dyskusja, były wtedy główną formą działalności Oddziału; przy tej okazji omawiano sprawy organizacyjne. Przeciętnie organizowano 4 spotkania rocznie. Największą aktywność w tym zakresie, także jako referent, wykazywał przewodniczący Oddziału prof. W. Gorczyński, a następnie mgr E. Hohendorf z Bydgoszczy. Przypomnijmy tytuły referatów z pierwszych lat działalności Oddziału, aby zorientować się, jakie problemy naukowe zajmowały wtedy uwagę członków PTMiH.

Już na zebraniu organizacyjnym Oddziału (18 I 1948) prof. W. Gorczyński wygłosił referat pt. *Komunikacja lotnicza naokoło świata*. Na drugim posiedzeniu naukowym (30 IV 1948), odbytym w Instytucie Geografii UMK wspólnie z Polskim Towarzystwem Geograficznym z udziałem 30 osób, wystąpił on z referatem pt. *Rozmieszczenie ludności polsko-amerykańskiej w zależności od czynników klimatycznych*, wraz z pokazem map. Referat ten zaprezentował również w Warszawie na jednym z zebrań naukowych organizowanych przez Zarząd Główny PTMiH. W roku 1948 odbyło się jeszcze jedno posiedzenie (16 XI 1948), wspólnie z Tow. Przyrodników im. M. Kopernika, z udziałem 40 osób, na którym wygłoszono 2 referaty: mgra E. Hohendorfa pt. *Dorobek naukowy Michała Faraday'a*, z przezroczami i demonstracją przyrządów elektrycznych, oraz prof. W. Gorczyńskiego *O solarymetrach, termoogniwach i miliwoltomierzach strzałkowych*

i samozapisujących, skonstruowanych obecnie w Bydgoszczy i w Warszawie, z pokazem tych przyrządów.

W roku 1949 odbyły się 4 posiedzenia naukowe z referatami prof. W. Gorczyńskiego (*O mapach klimatycznych dla celów naukowych i dydaktycznych oraz Klimaty Związku Radzieckiego*), mgra J. A n t o n o w i c z a (*Magnetyzm ziemski*) i dra W. Okołowicza (*Nauczanie klimatologii w szkole*). Zauważmy, że referaty wygłoszone w pierwszych dwóch latach istnienia Oddziału miały przede wszystkim charakter popularnonaukowy i metodyczny, z przewagą problematyki klimatologicznej. Natomiast — poza prof. W. Gorczyńskim — nie prezentowano jeszcze wówczas wyników własnych badań naukowych.

Pojawiły się one na posiedzeniach Oddziału w roku 1950, w którym prof. W. Gorczyński wystąpił znów z dwoma referatami: *O pomiarach solarymetrycznych w Zatoce Gdańskiej i w Tatrach w 1950 r.* i *Wpływ czynników klimatycznych na ruch emigracyjny zamorski*. W tymże roku dr E. Hohendorf wygłosił referat pt. *Zagadnienie zmiany agroklimatu*, a prof. R. Galon *O postojach łądolodu na Pomorzu*. Prof. W. Gorczyński uczestniczył również w zespołach przygotowujących referaty robocze dla Podsekcji Geofizyki I Kongresu Nauki Polskiej w 1951 r. w Warszawie. Na początku 1950 r. został on jednym z trzech pierwszych członków honorowych PTMiH (obok prof. Eugeniusza R o m e r a i prof. Władysława S m o s a r s k i e g o), którą to godność nadało Walne Zgromadzenie Towarzystwa 31 I za zasługi dla rozwoju meteorologii i klimatologii w Polsce.

W roku 1951 w Oddziale Toruńskim zorganizowano także 4 posiedzenia naukowe, na których po 2 referaty wygłosili: prof. W. Gorczyński (*O podróży naukowej do Berlina i Niemieckiej Republiki Demokratycznej w kwietniu i maju 1951 r.* i *Stosunki klimatyczne Pojezierza wraz z wybrzeżem Bałtyku*) i dr E. Hohendorf (*Klimat Ziemi Chełmińskiej w świetle potrzeb rolnictwa i Klimat Kujaw i przyległej części pradoliny Wisły w świetle potrzeb rolnictwa*). Z tym ostatnim referatem dr E. Hohendorf wystąpił także w Warszawie.

Prof. W. Gorczyński obchodził w 1951 r. 50-lecie pracy naukowej (w roku 1901 opublikował pierwszą pracę naukową pt. *O stosowności wzorów dyspersyjnych*). Z tej okazji 20 III 1952 r. odbyło się w Warszawie staraniem Zarządu Głównego PTMiH uroczyste posiedzenie z udziałem władz PAU (której W. Gorczyński był członkiem), rektora UMK, władz Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz dyrektora PIHM. Jubilatowi poświęcono też część rocznika 1950–1951 *Przeglądu Meteorologicznego i Hydrologicznego*.

W roku 1952 zorganizowano w Oddziale 5 zebrań naukowych, a w następnym tylko 2. To osłabienie działalności było związane z ciężką chorobą i śmiercią prof. W. Gorczyńskiego 25 VI 1953 r. w Poznaniu. Była to bardzo bolesna i niepowetowana strata nie tylko dla Oddziału Toruńskiego, ale i całego PTMiH. W sprawozdaniu z działalności PTMiH za rok 1953 (*Przegląd Meteorologiczny i Hydrologiczny*, nr 1–2, 1954, s. 100) podano, że tymczasowe przewodnictwo Oddziału objął zastępca przewodniczącego prof. Stefan M a j d a n o w s k i, a w roku 1954 jako przewodniczący jest już wymieniony doc. E. Hohendorf. Ten ostatni w swoim wspomnianym już sprawozdaniu podaje jednak, że po prof. W. Gorczyńskim funkcję przewodniczącego Oddziału pełnił prof. Edward S t e n z (był wtedy prezesem ZG PTMiH), a dopiero od roku 1955 doc. E. Hohendorf.

Nie dysponujemy jednak dokumentacją z tamtych lat, aby tę rozbieżność można było wyjaśnić.

W roku 1954 odbyło się w Oddziale Toruńskim 5 posiedzeń naukowych, w czasie których referaty wygłosili: prof. E. Stenz (*Na bezdrożach Afganistanu*), doc. E. Hohen-dorf (*Wpływ zadrzewień śródpolnych na niektóre elementy mikroklimatu w dolinie Noteci; Znaczenie obserwacji meteorologicznych dla życia gospodarczego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem rolnictwa; Prognozy powstawania mgieł; Rodzaje mgieł i ich własności*), mgr L. Skrzypkova (*Wrażenia z pobytu ekspedycji naukowej w Moskwie*); w większości były to więc odczyty popularnonaukowe. Taki też charakter zachowały odczyty wygłoszone w roku 1955 (łącznie 13) na terenie Bydgoszczy, Olsztyna i Torunia. Część z nich dotyczyła pokazów i opisów przyrządów meteorologicznych oraz aktynometrycznych dla młodzieży szkół średnich i nauczycieli, prowadzonych przez Luto-sławę i Mieczysława K u c z m a r s k i c h.

10 XII 1955 r. siedziba Oddziału Toruńskiego została przeniesiona do Bydgoszczy, w al. Ossolińskich 12 (budynek oddziału Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych), a jego nazwę zmieniono na Oddział Pomorski. W ramach Oddziału utworzono koło zrzeszające członków PTMiH z terenu Torunia. Na koniec 1955 r. łączna liczba członków wynosiła 26.

Oddział Pomorski PTMiH (od 1966 r. PTGeofizycznego) z siedzibą w Bydgoszczy w latach 1956–1971

Po zmianie siedziby Oddziału liczba członków zmalała do 21 w roku 1956, po czym stopniowo wzrastała, osiągając liczbę 40 w roku 1961; największą w 50-letniej jego historii. Później liczebność członków wykazywała tendencję spadkową aż do 21 w roku 1971 (stwierdzono pewne rozbieżności w stanie członków Oddziału między publikowanymi sprawozdaniami rocznymi Zarządu Głównego i sprawozdaniami z działalności Oddziału). Cały ten okres odznaczał się dużą fluktuacją liczby członków (liczne przyjęcia, rezygnacje i skreślenia). Na liczbę członków Oddziału wpływała m.in. możliwość wykonywania prac zleconych.

Formy działalności Oddziału w latach 1956–1971 były bardziej różnorodne niż w poprzednim okresie. Kontynuowano organizowanie posiedzeń naukowych, na których referowano przede wszystkim wyniki badań prowadzonych w regionie bydgosko-toruńskim. Ich liczba wahała się od 5 do 12 rocznie, przy przeciętnej frekwencji około 30 osób. Referaty dotyczyły m.in. charakterystyk klimatycznych Ziemi Chełmińskiej, Kujaw, województwa bydgoskiego i miasta Bydgoszczy. Omawiane były zagadnienia z agrometeorologii, ze szczególnym uwzględnieniem stosunków termicznych (występowanie inwersji i przymrozków), wilgotnościowych i opadowych. Dużą uwagę zwrócono na ocenę potrzeb wodnych roślin uprawnych, metod nawodnień, bilansu wodnego, zanieczyszczenia wód i rolniczego wykorzystania ścieków. Niektóre referaty były przedstawiane później na konferencjach krajowych i międzynarodowych. Zapraszano również referentów spoza członków Oddziału. Ponadto wygłaszano corocznie liczne (po kilkanaście, a nawet kilkadziesiąt, np. 30 w 1962 r.) odczyty popularnonaukowe i pogadanki połączone z poka-

zem przyrządów na stacji meteorologicznej Oddziału Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych w Bydgoszczy, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia tych pomiarów dla potrzeb rolnictwa. Były one przeznaczone dla uczniów szkół podstawowych i średnich ogólnokształcących oraz rolniczych.

Tematyka posiedzeń naukowych wynikała głównie z badań prowadzonych przez referentów (członków PTMiH), zatrudnionych w instytutach naukowych Bydgoszczy i Torunia, a ponadto z prac zleconych o charakterze naukowym i usługowym, wykonywanych poprzez Oddział Pomorski, przede wszystkim w latach 1956–1963. Wykonano wtedy setki ekspertyz, orzeczeń i opinii hydrogeologicznych, geotechnicznych, chemicznych i klimatycznych, np. w rekordowym pod tym względem roku 1962 sporządzono ich łącznie 173. Usługi były zlecane przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Bydgoskiego, wojewódzkie i powiatowe wydziały: zatrudnienia, rolnictwa i leśnictwa, budownictwa, gospodarki komunalnej oraz spółdzielnie produkcyjne i państwowe gospodarstwa rolne, a także inne przedsiębiorstwa państwowe i spółdzielcze.

Niektóre ze zleceń wykonano bezpłatnie w ramach włączenia się Oddziału Pomorskiego do akcji budowy szkół dla uczczenia Millenium Państwa Polskiego; dotyczyły one oceny i możliwości zaopatrzenia szkół w wodę pitną. W pozostałych przypadkach Oddział pobierał od ogólnej sumy kosztów opracowań 15–25% narzutu na cele PTMiH, z którego część przekazywano do Zarządu Głównego Towarzystwa, a pozostałość wydatkowano na działalność statutową w Oddziale. Z tych dochodów opłacano referentów na posiedzenia naukowe i pogadanki popularnonaukowe, kupowano książki z zakresu nauk geofizycznych do biblioteki Oddziału, zaopatrzono jedną ze szkół podstawowych w pomoce naukowe do nauczania fizyki, dofinansowano kursy szkoleniowe i wycieczki zagraniczne, fundowano (w latach 1958–1962) stypendia dla studentów. Ci ostatni korzystali bezpłatnie z konsultacji i materiałów archiwalnych Oddziału przy pisaniu prac dyplomowych.

Przy wykorzystaniu powyższych funduszy podejmowano również działania mające na celu doskonalenie zawodowe członków Oddziału. W roku 1958/59 dotyczyło ono zagadnień hydrogeologicznych, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru województwa bydgoskiego, a w roku 1959 nauki języka angielskiego. Zorganizowano też kurs statystyki matematycznej (1962) wspólnie z Towarzystwem Przyrodników im. M. Kopernika. Wycieczki zagraniczne odbyły się w 1962 r. do Czechosłowacji i na Węgry (10 osób), a w 1963 r. do NRD (7 osób). Tam zapoznano się m.in. z systemem pomiarów meteorologicznych i hydrologicznych, głównie dla potrzeb rolnictwa, a także nawiązano kontakty naukowe.

Od roku 1961 Oddział Pomorski organizował corocznie uroczyste obchody Światowego Dnia Meteorologii. Szczególnie okazałe były one w pierwszych latach po wprowadzeniu tego Dnia. Do jego organizacji powoływano wówczas w Oddziale specjalny komitet, a obchody trwały przez cały tydzień lub nawet dłużej (np. w 1961 r. w dniach 15–29 III). Obejmowały one wtedy: uroczyste posiedzenia z udziałem zaproszonych gości i referatami związanymi z hasłem Dnia w danym roku (po 3–4), pogadanki o podobnej tematyce w szkołach, wygłaszane przez członków Oddziału, projekcje filmów, wystawy przyrządów meteorologicznych i hydrologicznych, wraz z prezentacją wyników badań w zakresie nauk geofizycznych, prowadzonych w regionie bydgosko-toruńskim.

W omawianym okresie Oddział współpracował z wieloma instytucjami i towarzystwami naukowymi z regionu i całej Polski, a nawet z zagranicy. Najściślejsza współpraca ułożyła się z Oddziałem Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych w Bydgoszczy, który udostępnił pomieszczenia do przechowywania akt, archiwum i organizacji zebrań zarządu oraz na posiedzenia naukowe. Wtedy znaczna liczba członków była pracownikami IMUZ, w tym jego kierownictwo. Współpracę nawiązano również z Bydgoskim Towarzystwem Naukowym (BTN), którego Oddział Pomorski PTGeof. był członkiem zbiorowym i wspierał odpowiednimi składkami. W wydawnictwie BTN publikowano prace naukowe wykonane przez członków Oddziału, dotyczące regionu bydgosko-toruńskiego (najwięcej autorstwa E. Hohendorfa). Ponadto na terenie Bydgoszczy Oddział Pomorski współpracował ze wspomnianym już Towarzystwem Przyrodników im. M. Kopernika i Stowarzyszeniem Inżynierów i Techników Melioracji Wodnych przy organizowaniu wspólnych posiedzeń naukowych, wymianie referentów oraz informacji o zebraniach. Stałe kontakty naukowe utrzymywano z Instytutem Geografii UMK w Toruniu i Katedrami lub Zakładami Agrometeorologii Wyższych Szkół Rolniczych w Olsztynie i Szczecinie.

W końcu lat sześćdziesiątych nastąpiło osłabienie aktywności Oddziału Pomorskiego PTGeof. Nie wykonywano już prac zleconych, zmalała liczba członków. Na walnym zebraniu 29 X 1971 r. podjęto uchwałę o przeniesieniu siedziby zarządu Oddziału do budynku Instytutu Geografii UMK w Toruniu (przy ul. Fredry 6/8), w którym wtedy mieścił się m.in. Zakład Klimatologii.

Oddział Pomorski PTGeofizycznego z siedzibą w Toruniu w latach 1972–1997

Po przeniesieniu siedziby Oddziału do Torunia liczba członków zmniejszyła się jeszcze bardziej — do 21 osób w końcu 1971 r. Liczba członków na poziomie 21–22 nie zmieniała się aż do roku 1979 i dopiero w latach 1980–1982 wzrosła do 25. Część z nich jednak nie opłacała składek ani też nie uczestniczyła w pracach Oddziału. Dlatego też zdecydowano się na uporządkowanie spraw organizacyjnych, w wyniku czego liczba członków w końcu 1983 r. zmniejszyła się do 19, a więc do dolnej granicy, przy której jest możliwe funkcjonowanie Oddziału przewidziane statutem Towarzystwa. Podjęto więc starania o zwiększenie liczby członków, szczególnie wśród absolwentów uczelni, a nawet studentów. Dzięki temu liczebność Oddziału na koniec 1996 r. wzrosła do 26 — stanu nie notowanego od 1982 r., przy czym wszyscy mieli uregulowane składki członkowskie.

Działalność Oddziału w okresie 1972–1997 skupiała się głównie wokół następujących spraw:

- organizowanie posiedzeń naukowych, na których prezentowano najnowsze osiągnięcia z zakresu nauk geofizycznych;
- coroczne obchody Światowego Dnia Meteorologii;
- organizowanie konferencji, sympozjów i seminariów naukowych;
- informowanie członków o konferencjach krajowych i zagranicznych z zakresu nauk geofizycznych;
- prenumerata *Przeglądu Geofizycznego*;
- uczestnictwo w przedsięwzięciach i posiedzeniach organizowanych przez Zarząd Główny PTGeof.

Na posiedzeniach naukowych (średnio 4 w roku) wygłaszane są po 1–2 referaty z zakresu meteorologii, klimatologii, hydrologii, gospodarki wodnej, ochrony środowiska przyrodniczego i geografii regionalnej. Członkowie Oddziału i większość referentów spoza PTGeof. czyniły to bezinteresownie. Niektóre posiedzenia odbywały się podczas wyjazdów terenowych. W ten sposób poznaliśmy problematykę badawczą i związaną z nią sieć pomiarową Oddziału Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych w Bydgoszczy (1987) oraz ujęcia wód głębinowych i powierzchniowych dla potrzeb miasta Torunia (1997). Od roku 1981 Oddział Pomorski PTGeof. włączył się do organizacji konferencji naukowych o zasięgu ogólnopolskim. Wspólnie z Oddziałem Toruńskim PTGeogr. zorganizował 4 seminaria o tematyce polarnej (1981, 1982, 1984 i 1991). Wynikało to m.in. z udziału wielu członków Oddziału Pomorskiego PTGeof. w wyprawach do północnej i południowej strefy polarnej, w których często pełnili funkcje kierownicze.

Od roku 1991, przy współudziale Oddziału Pomorskiego (razem z Zakładem Klimatologii UMK i Komisją Meteorologii i Klimatologii Polarnej Komitetu Badań Polarnych PAN), organizowane są co dwa lata (na przemian z Wyższą Szkołą Morską w Gdyni) Ogólnopolskie Seminaria Meteorologii i Klimatologii Polarnej, z udziałem wszystkich ośrodków krajowych zajmujących się badaniami w strefach polarnych. Dotychczas w Toruniu odbyły się trzy seminaria (1991, 1993 i 1995). Pokłosiem tych seminariów są publikacje z pełnymi tekstami wygłoszonych referatów i komunikatów.

Z okazji 40-lecia śmierci prof. W. Gorczyńskiego wspólnie z Zakładem Klimatologii UMK, Zarządem Głównym PTGeof., IMGW w Warszawie, IUNG w Puławach i Towarzystwem Naukowym w Toruniu zorganizowano 16–17 IX 1993 r. sympozjum pt. *Działalność naukowa Profesora Władysława Gorczyńskiego i jej kontynuacja*. Wzięło w nim udział około 100 osób reprezentujących wszystkie ośrodki badań klimatologicznych w Polsce, zarówno uczelniane, jak i resortowe. Przedstawiono 48 referatów, komunikatów i posterów, których streszczenia w języku polskim i angielskim opublikowano w specjalnym zeszycie już na czas trwania sympozjum.

Oddział Pomorski PTGeof. nawiązał współpracę z meteorologami wojskowymi 2 Korpusu Obrony Powietrznej w Bydgoszczy. W ramach tej współpracy odbyły się m.in. dwa seminaria (w Bydgoszczy w 1994 r. i w Toruniu w 1995 r.) z zakresu meteorologii lotniczej oraz klimatologii. Przy tej okazji meteorolodzy wojskowi powiększyli grono członków Oddziału.

Z innych dokonań Oddziału wymienimy jego uczestnictwo w staraniach o nadanie imienia Henryka Arctowskiego Szkole Podstawowej nr 28 w Toruniu. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był długoletni członek Oddziału prof. Gabriel W ó j c i k. Uroczystość nadania szkole imienia tego wybitnego uczonego i członka honorowego PTGeof. odbyła się 19 I 1988 r. Z tej okazji przekazano eksponaty do Izby Patrona Szkoły. Obecnie Zarząd Oddziału uczestniczy w staraniach o nadanie jednej z ulic Torunia imienia prof. W. Gorczyńskiego.

Oddział Pomorski PTGeof. współpracuje najściślej już od wielu lat z Zakładem Klimatologii Instytutu Geografii UMK, podobnie jak za czasów prof. W. Gorczyńskiego w pierwszych latach działalności PTMiH z ówczesną Katedrą Meteorologii i Klimatolo-

gii UMK. Podobnie jak wtedy wszyscy pracownicy naukowo-dydaktyczni (6) i niektórzy magistranci (2) Zakładu są aktywnymi członkami PTGeof., a część z nich pełni funkcje w zarządzie Oddziału. Wszyscy oni są zaangażowani w poczynania organizacyjne Towarzystwa. W 1984 r. przeniesiono jego siedzibę do budynku przy ul. Danielewskiego 6, w którym znajdują się pomieszczenia naukowo-dydaktyczne Zakładu Klimatologii.

Spośród funkcjonujących obecnie 9 oddziałów terenowych PTGeof. Oddział Pomorski należy do najmniejszych pod względem liczby członków, podobnie jak Oddział Lubelski i Łódzki, w których nie ma Oddziałów IMGW, stanowiących największą bazę członków Towarzystwa. Członkowie Oddziału Pomorskiego są rozproszeni na obszarze 4 województw: toruńskiego (17), bydgoskiego (6), ciechanowskiego (1) i wrocławskiego (1). Okoliczności te nie sprzyjają aktywności i częstym kontaktom wszystkich jego członków.

Pomimo tych obiektywnych trudności Oddział ten wykazywał w minionym 50-leciu, choć ze zmiennym natężeniem, różne formy działalności, wnosząc tym samym wkład w ogólnopolski dorobek Polskiego Towarzystwa Geofizycznego. Jest to zasługa wielu aktywnych członków Oddziału Pomorskiego, którym były i są bliskie idee Towarzystwa. Tym wszystkim zasłużonym dla istnienia i działalności Oddziału składamy wyrazy serdecznej pamięci i szczerego podziękowania. Kierujemy je pod adresem władz Oddziału w poszczególnych kadencjach i tych członków, którzy nie pełniąc funkcji, mają swój udział w tworzeniu 50-letniej historii pierwszego oddziału terenowego PTGeof. w Polsce.

Wspomnijmy tutaj dr Annę W ó j c i k o w ą, zmarłą 28 XI 1996 r., najstarszego stażem (od 1954 r.) członka PTGeof. w Oddziale Pomorskim, b. sekretarza Oddziału Wrocławskiego. W pracach Oddziału nadal uczestniczy jego senior (ur. 1909) doc. dr Władysław M r ó z e k, członek PTMiH w początkach działalności tego Towarzystwa na terenie Torunia.

Spośród obecnych członków do najbardziej zasłużonych (ze stażem ponad 40-letnim) i nadal bardzo aktywnych należą: prof. Waclaw R o g u s k i (b. kierownik Oddziału Instytutu Melioracji i Użytków Zielonych w Bydgoszczy) i prof. Gabriel W ó j c i k (kierownik Zakładu Klimatologii UMK). Obaj pełnili przez wiele lat funkcję przewodniczącego Oddziału i stwarzali bardzo korzystny klimat do działalności PTGeof. w podległych sobie placówkach. Długoletnimi i zasłużonymi członkami Oddziału Pomorskiego są również: dr inż. Sabina K o n o p k o, mgr Halina Z i e m b i ń s k a, dr Stefan K o p c z y ń s k i i dr Jerzy P e s z e k. Część z wymienionych osób przeszła już na emeryturę lub rentę. Życzymy im dobrego zdrowia i wszelkiej pomyślności oraz dalszej owocnej działalności dla dobra Polskiego Towarzystwa Geofizycznego.

Kazimierz Marciniak